

K výzkumu keramického importu v raně městské Vratislavi*

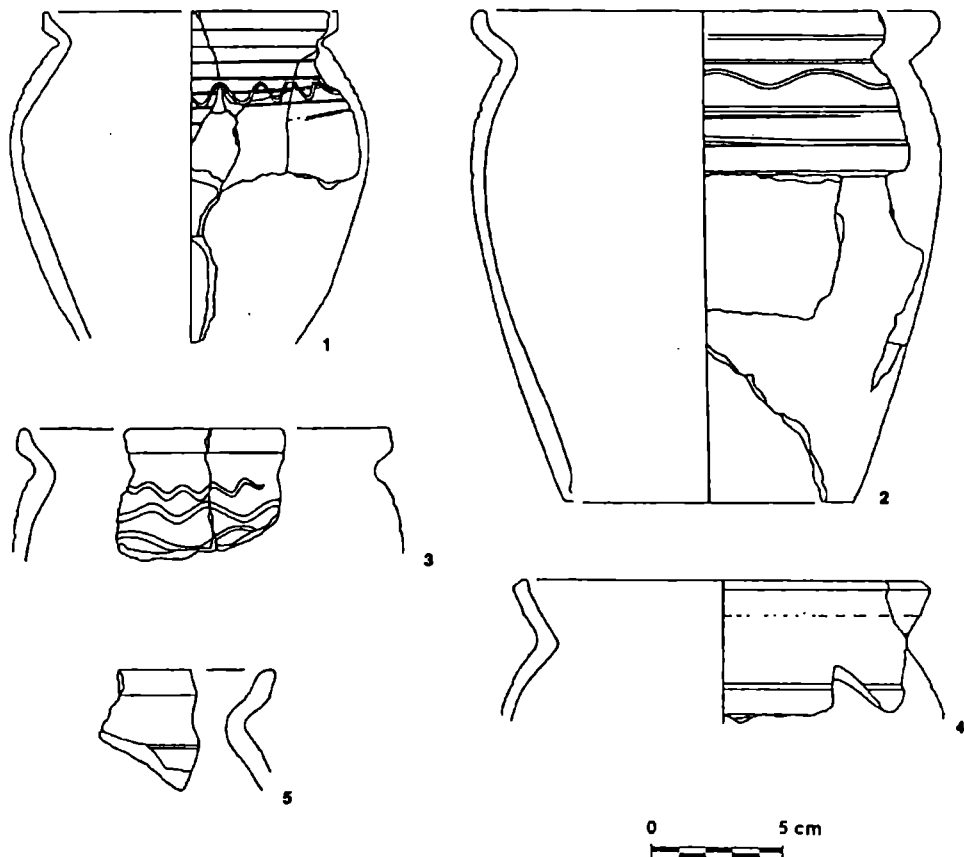
PAWEŁ RZEŹNIK

Ve Vratislavi byl před několika lety zahájen výzkum keramiky hradního komplexu na Tumském Ostrově. Soubor zlomků nádob z archeologického výzkumu skutečného v letech 1983–1986 v III. výkopu pod vedením prof. dr. hab. J. Kaźmierczyk (1991; 1993) byl základním pramenem. Započaté práce dovolily zachytit místní výrobní standarty, estetické preference a současně vymezení nádob cizího původu, které jsou označovány jako „importy“ (sr. Źak 1962). Obohacuje se tak výkaz nálezů toho druhu na Slezsku a rozšiřuje o nové druhy. Máme tedy možnost je předložit a současně znovu pohlédnout na hlavní směry a vnější kontakty raně středověké Vratislavi.**

Příkladem výrobků cizího původu jsou dva zlomky hrnků objevené v destrukci domu z proutí z 1. pol. XI. stol. (w-wa E/4, bud. 3 – Kaźmierczyk 1991, 97–98). Oba zlomky jsou z hlediska technicko-morfologických vlastností dosti stejnorodé (obr. 1:3, 5). Hrnčářské těsto obsahuje poměrně dost velké množství písku, hrubost zrna je menší než 0,5 mm. Povrch charakterizuje dosti značná rovnoměrnost a současně specifická drsnost, je možno ji určit jako velmi jemný druh krupičkového povrchu. Vnitřní strana obou fragmentů je tmavě hnědé barvy, zatímco vnější je šedá nebo světle hnědá. Zdobení prvního zlomku je patrné jen na malé části a šlo o vodorovně ryté žlábky (obr. 1:5). Výlevka tvarem navazuje k výlevkám kalichovitě rozevřeným. Druhý zlomek pochází z nádoby se starobylejším profilováním výlevky, stylisticky blízký kalichovému (obr. 1:3). Také ornament můžeme zařadit ke staršímu druhu. Jde o několiknásobnou vlnovku pečlivě rytou úzkým, jednoduchým rydlem (sr. Čiháková 1984, 260).

Ke keramickému importu byl zařazen také fragment hrnku s archaickou, kalichovitě utvářenou výlevkou (obr. 1:1 – sr. Tomkova et alii 1994, 177, Taf. IB: S 14, S 15, S 17), nález pochází z ohniště domu z proutí z I. pol. XI. stol. (w-wa E/2, bud. 5 – Kaźmierczyk 1991, 116–117). O poměrně starším původu svědčí hladký povrch, jenž byl docílen jemnou příměsí hrnčářského těsta a světlejším vypálením. Ornament však svědčí o mladším výtvarném řešení. Je poměrně skrovný, pouze na horní části těla nádoby je soustava několika jednoduchých, vodorovných rýh, na jejichž pozadí byl vytvořen jednoduchý vlnitý žlábek. Žlábky byly naneseny velice pečlivě tenkým rydlem (1,5–3 mm) a tím se liší od podobných motivů provedených v místním vratislavském prostředí. Tento způsob výzdoby je typický pro „klasické“ hrnce s kalichovitě profilovaným výlevem. Pravděpodobně tato nádoba vznikla v Praze nebo okolí v době, kdy se v hrnčářských dílnách vyráběly nádoby s různorodými hrdly mimo jiné s límcovitým okrajem (Čiháková 1984, 259, obr. 9; Tomková et alii 1994, 173–177). Je patrné, že hliněné těsto, z něhož vzniklo zúžení a výlevka nádoby byla přilepena k horní části nádoby z vnější strany, což pozorujeme na některých výrobcích nalezených v Praze.

Další nádoba, vzniklá mimo kulturní prostředí Vratislavi, byla nalezena v proutěném domě z 2. pol. XI. stol. (w-wa C/2, bud. 1 – Kaźmierczyk 1993, 74–75). Je to typický příklad hrnku s kalichovitě profilovaným okrajem (obr. 1:2). Nález je proveden z hliněného těsta s velkým množstvím písku, jehož zrnitost je do 0,5 mm. Hrnec je utvářen s příměsí popelu, hnětáním a obtáčením. Nález má nestejnorodou barvu, tmavě hnědou z vnější strany a vnitřní stěna světle hnědou (je možné, že původně byla světle béžová). Na vnější straně jsou patrné začátené, černé skvrny, zajisté v důsledku styku nádoby s ohněm. Úpra-

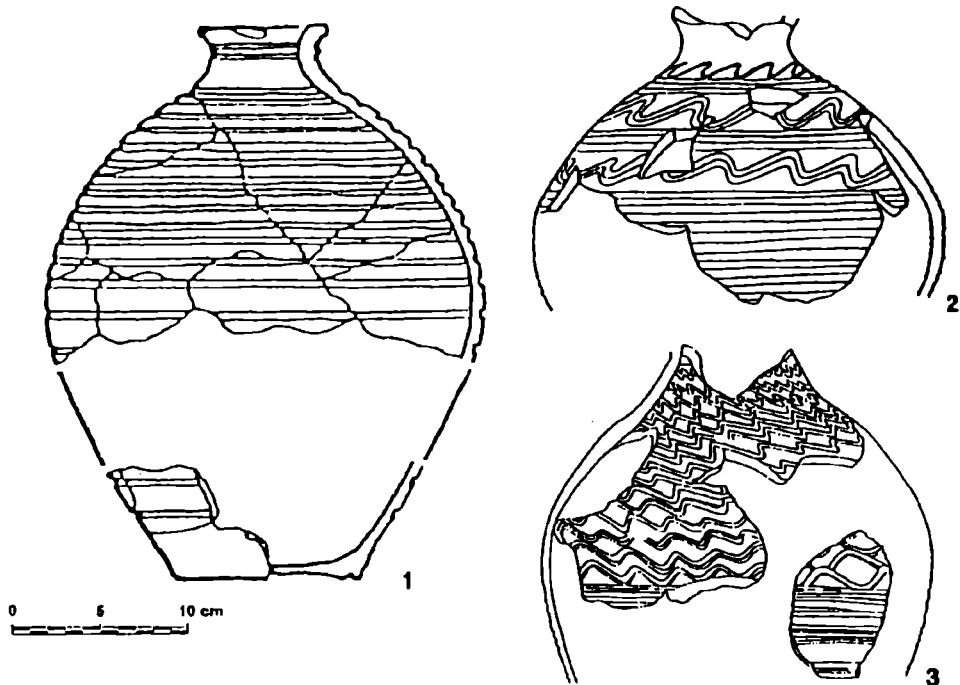

Obr. 1. Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, wykop III J. Kazmierczyka. Keramické nálezy typické pro přemyslovskou Prahu; 1 – vrstva E/2, dům Nr. 5; 2 – vrstva C/2, dům Nr. 1; 3 – vrstva E/4, dům Nr. 3 + sídlištní vrstva D; 4 – ze smíšeného souboru; 5 – vrstva E/4, dům Nr. 3.

va povrchu je drsná výrazně však vnitřní strana. Drsnost je přitom dosti specifická, zrna přísady jsou výrazná na povrchu, zakrytá však tenkou vrstvičkou hlíněného těsta. Tento druh úpravy je ve Vratislavi označován jako „husí kůže“ čili krupičkovitý povrch – termín pro keramiku pražského původu. Z hlediska morfologických vlastností tento nálezy je zařazen k typu II la podle systemat. I. Pavlů (1971, 35). Ornament na nádobě se neliší od těch, které jsou nejčastější na výrobcích pražského původu (srov. Pavlů 1971, 36–37).

Hrnčářskou výrobu cizí vratislavskému prostředí, reprezentuje střep láhve (obr. 2:3) objevený v proutěném domě, v konstrukční vrstvě z 2. pol. XI. stol. (w-wa C/3 bud. 2 – Kazmierczyk 1993, 60–65). Byla vytvořena z hrnčářské hmoty s malou přísadou písku a jemné drti s převládající granulací kolem 0,5 mm. Byla zde použita blíže nedefinovaná technika budování a obtáčení. Nádoba nemá jednotnou barvu, poněkud tmavší uvnitř (odstíny šedé a světle hnědé) a světlejší šedá nebo žlutě krémová na vnější straně. Povrch je možno označit jako hladký, místy ve vnitřní stěně slabě drsný. Nálezy se zachoval jen ve zlomku a sice hrdlo a horní část těla k okolí zalomení. Z této části je možno rozlišit ornament složený z četných vlnovek a umístěných níže vodorovných žlábků provedených hřebem a jeho jedním zubem. Z hlediska morfologických znaků nálezy reprezentuje variantu g typ II dle Z. Váni (1956, 126 n, obr. 13:3).

Další střep (obr. 1:4) má neurčitou stratigrafickou pozici. Nalezen na okraji výkopu

Obr. 2. Příklady lahví ze Slezska. 1 – Legnica-Zamek (hrad, podle Lasota 1980, obr. 50:26); 2 – Opole-Ostrówek, vrstva E 5, ar 342, m 9h (podle Gediga 1968, obr. 8e); 3 – Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, wykop III J. Kaźmierczyka, vrstva C/3, dům Nr. 3.

poblíž bunkru (sr. Kaźmierczyk 1991, obr. 3). Z hlediska morfologických vlastností patří nepochybně k typu I 2b dle I. Pavlů (1971, 35), k nepřilíhající skupině nádob označovaných jako pozdně románské a vyskytující se v Praze kolem poloviny XII. stol. a zanikající již v I. pol. XIII. stol. (Pavlů 1971, s. 82, graf 2). Na tomto nálezu se vyskytuje charakteristické, vodorovné žebírko v polovině výšky výlevky, příznačné pro tento druh nádob. Z hlediska technologicko-technických vlastností je charakteristika shodná s nádobami s kalichovitým okrajem a krupičkovou úpravou povrchu. Výzdoba je omezena na zřídka umístěné vodorovné rýhy velice pečlivě provedené, užší než rýhy na domácích výrobcích, podle klasifikace I. Pavlů je umístěna v jednotce 4 C (1971, 36–37).

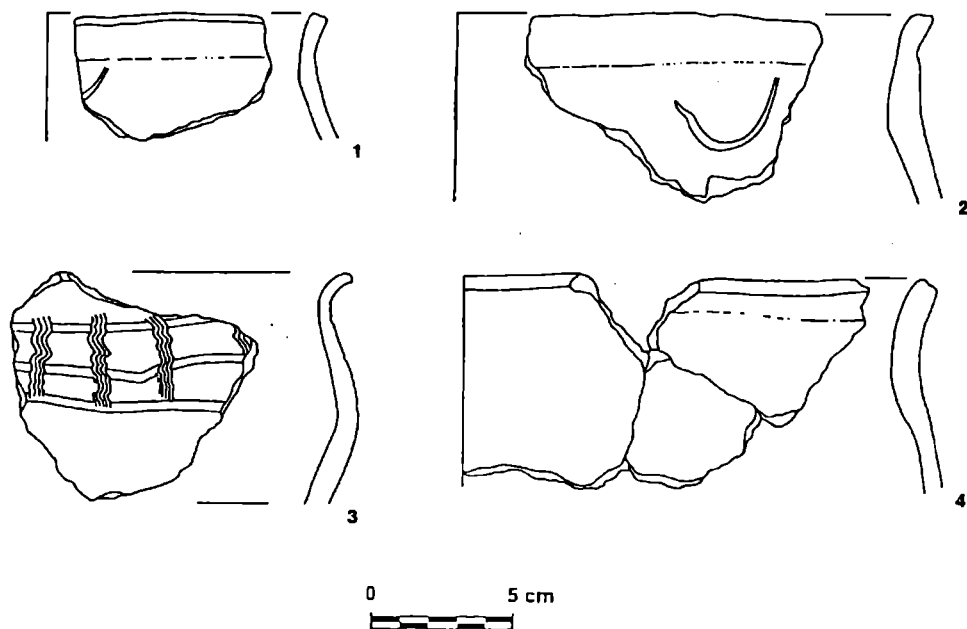
Zmíněné fragmenty nádob reprezentují jižní hrnčářská střediska. Jedině však láhve (obr. 2), a to pouze jednotlivé nálezy, jsou příznačné pro keramické „importy“ v oblasti Slezska (sr. Kurtz 1936, 12 n; Sláma 1963, 227 n; Kaźmierczyk 1970, 299 n). Nejčetnější soubor lahví pochází z Lehnice – 5 a více nádob (Kaźmierczyk 1964, 270, obr. 1:4, 8, 9; Lasota 1980, 106–107, obr. 36:14, 16; 50:25, 26) a z Vratislavi. Ve Vratislavi byly nalezeny na Tumském Ostrově ve výkopu I–II (2 egz. z XI.–XI/XII. stol. – Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1976, 185; 1980, ryc. 38: h) a také v osadách na levém břehu (3 egz. z I. pol. XIII. stol. – Kaźmierczyk 1970, 299–300). Vzhledem k tomu, že tato forma je vzácná a liší se z hlediska technicko-technologických vlastností od místních výrobků, mimo jiné barvou, povrchovou úpravou a také výzdobou, pokládají se za místo jejich původu dílny na území Čech a Moravy. Zbytek jižních „importů“ je na polském území zaznamenán poprvé. Všechny mají své protějšky mezi nádobami s kalichovitě profilovaným okrajem nebo tak zv. pozdně románské, příznačné pro českou oblast, především Prahu a její okolí (Borkovský 1965, obr. 5:1, 2; Pavlů 1971, 30 n; Váňa–Kabát 1971, 265 n, obr. 39:1, 44:10 aj.; Šolle

1979, 512; Sláma 1977, tabl. V:2, VIII:7, 10, XIV:1; XXIII:7 aj.; Hrdlička 1982, 616; Čiháková 1984, 257 n; Bartošková 1992, 438 n; Justová 1992, 151; Tomková et alii 1994, 173–177). Všechny nádoby s výjimkou jedné, mají typické znaky příznačné pro pražskou technologickou úroveň, vznikly v období mezi koncem IX. stol. a polovinou X. stol., souvisí to se specifickým složením hliněného těsta, hotové výrobky mají tak zv. „krupičkový povrch“ (Čiháková 1984, 259; Tomková et alii 1994, 177). Dvě nádoby mají jisté archaické prvky (obr. 1:1, 3), můžeme soudit, že vznikly v X. nebo na počátku XI. stol. Další dvě (obr. 1:2, 4) můžeme označit jako typické pro XI. a mladší část XII. stol.

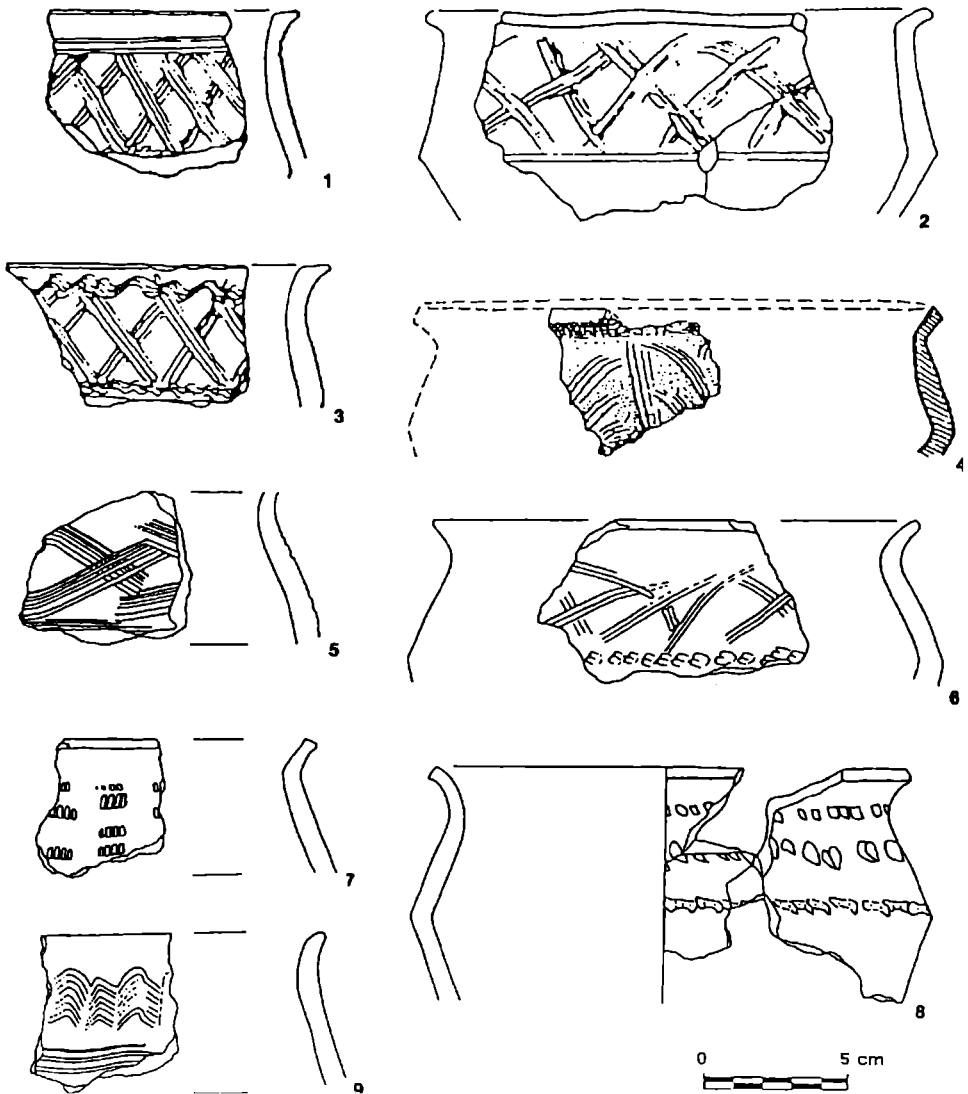
Odlišné hrnčářské tradice, cizí vratislavské hrnčářské výrobě, reprezentují zlomky nádob obtáčených pouze v horní části. Nálezy pocházejí ze sídlištních vrstev z konce X. a 1. poloviny XI. stol. Jejich kvalita zpracování a pravidelnost okrajových částí je méně vyspělá, než je tomu u výrobků místní hrnčářské výroby. Povrchy nádob mají četné nerovnosti způsobené hnětením. Také keramická hmota liší se svou jakostí a dala by se hodnotit jako „hrubé práce“. Je pro ni příznačné velké množství zrnité příměsi a současně zrnitost drti velmi často dosahuje 1,5–4 mm. Převažuje drsný nebo hrubý povrch.

Výrazně se mezi nimi liší skupina nádob s obtáčeným okrajem z vnější strany v 2 až 3 cm pásu (13 egz.). Představují odlišné prvky stylistické v oblasti morfologie i výzdoby. Hrnky jsou slabě profilované s lomem na výdutí zajisté směřujícím k dvojkónickým. Horní část výdutě se nepatrně zužuje a přechází k lehce vykloněné výlevky jež má plochý nebo poněkud prohnutý okraj. Tyto nádoby buď nemají žádnou výzdobu nebo se omezuje jen na jednotlivé motivy, jako zřídka rozmístěné oblouky (obr. 3:1, 2, 4).

Ke druhé skupině (4 kusy) patří nádoby obtáčené až k lomu výdutě, výrazně profilované s bohatší výzdobou (obr. 4:5, 7–9). Je pro ně příznačný dvojkónický tvar s ostrým lomem a s různě rozvinutými výlevky, s nerozvinutým zaobleným okrajem nebo mělce seříznutým okrajem. K výzdobě byl použit hřeben řídkěji rydlo. Dekoračními prvky je vlnovka, šikmé pásy, případně vodorovné nebo šikmé vpichy.

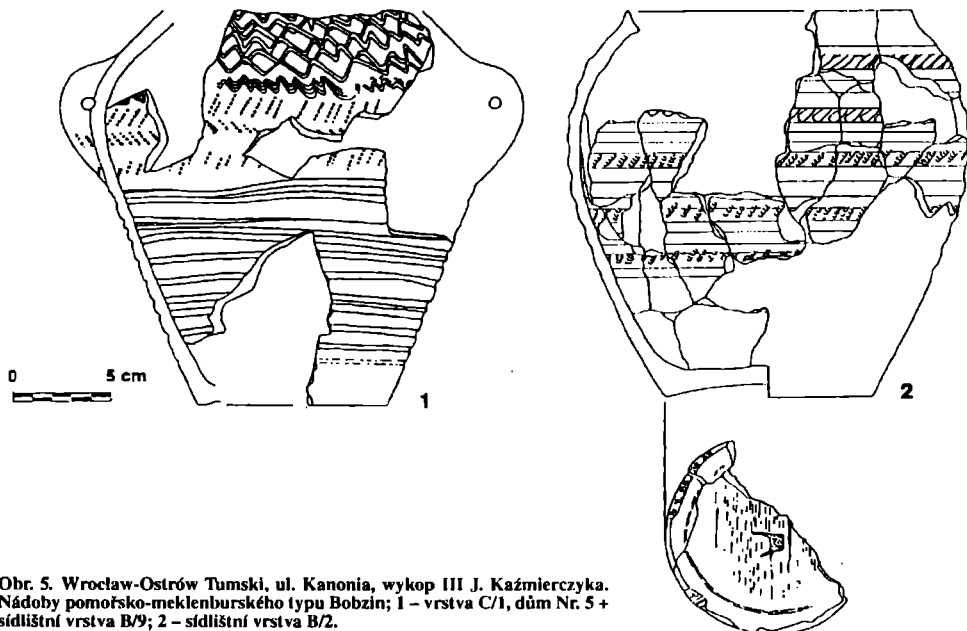

Obr. 3. Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, wykop III J. Kaźmierczyka. Nálezy keramiky severního (pomofsko-severovelkopolského) původu; 1, 4 – sídlištní vrstva F/1; 2 – vrstva F/1, dům Nr. 1; 3 – vrstva E/3, dům Nr. 5.

Obr. 4. Příklady nádob pomorsko-severovelkopolského původu z oblasti Slezska. 1, 3 – Czeladź Wielka (podle Łodowski 1972, obr. 57:2; 4:10); 2 – Wszemirów (podle Kaźmierczyk, Podwińska 1964, obr. 6:1); 4 – Wrocław-Ostrów Tumski, hradba (podle Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1974, obr. 4:a); 5 – Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, vykop III J. Kaźmierczyka, sídlištní vrstva F/3–4; 6 – Wrocław-Ostrów Tumski, kościół św. Idziego; 7 – Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, vykop III J. Kaźmierczyka, sídlištní vrstva D; 8, 9 – Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, vykop III J. Kaźmierczyka, sídlištní vrstva F/2.

Poněkud odlišnou i když příbuznou formu mají nádoby se zaoblenou výdutí těla, málo výrazné v poměru k výduti zúžené hrdlo přechází do poměrně krátké a obloukovitě prohnuté výlevky (obr. 3:3). Stylisticky nádoba navazuje k formě dvojkónických nádob i když je velice mírně profilovaná. Nádoby blízké zmíněné, jak z hlediska technicko-technologického, tak i dekorativního patří do souboru keramiky z IX.–X. stol. především z oblasti severovelkopolské. Příklady nalézáme mj.: v Poznani – Dymaczewski 1961, tab. XVIII: 8; Dzięciołowski 1974, tab. VII:4, 9; a Śremie – Pałubicka 1975, tab. XV:13. Jde o mírně profilované nádoby obtáčené v horní části, vyskytující se ve společnosti forem s dvoukó-

Obr. 5. Wrocław-Ostrów Tumski, ul. Kanonia, wykop III J. Kaźmierczyka. Nádoby pomořsko-meklenburského typu Bobzin; 1 – vrstva C/1, dům Nr. 5 + sídlištní vrstva B/9; 2 – sídlištní vrstva B/2.

nickou výduť. Zmíněné nádoby podobně jako dvoukónické jsou mimo jiné zdobeny svíslými vlnitými pásy, nanesenými mnohazubým nástrojem (sr. Hensel 1948, tab. LIV:18; Hensel, Niesiołowska, Żak 1959, tab. III:1, Niesiołowska, Perzyńska, Żak 1960, obr. 6:3; 11:6; tab. I:7 aj.; Dymaczewski 1961, tab. I:6; Malinowska 1961, obr. 37:8). Tento druh nádob se udržuje až do sklonku výroby a užitkování nádob obtáčených v horní části, jenž připadá na X/XI. a první polovinu XI. stol.

Uvedené příklady nádob nejsou ojedinělými nálezy tohoto druhu ve Vratislavi. Již první výzkumy hradu přinesly nálezy reprezentující stejné výrobní hrnčářské proudy (4:4). V té době byly pokládány za import z prostředí vělecko-obodryckého, za předzvěst starší fáze hradu z VIII.–X. stol. bez původního stratigrafického kontextu (Jamka 1947; Nasz 1947; viz Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1974, obr. 4:a). Další exemplář poskytl výzkum kostela sv. Idziego (obr. 4:6), byl nalezen na úrovni nad pískovým podloží (Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1974, obr. 3:c).

Na Slezsku mimo Vratislav se tyto nádoby objevují jen v jednotlivých případech. Nálezy pocházejí ze severní části Dolního Slezska, to jest z osady Czeladź Wielka (obr. 4:1, 3 – viz. Lodowski 1972, obr. 4:10; 57:2) a oblasti Třebnice (obr. 4:2 – viz. Kaźmierczyk, Podwińska 1964 471, obr. 6:1). Ve všech případech kontextem nálezů byla keramika plně obtáčená. Vzhledem k tomu, že postrádáme příklady, které by dokládaly, že tyto nádoby byly na Slezsku trvalou součástí souboru keramiky před polovinou X. stol., můžeme soudit, že keramika celkově obtáčená je původním kontextem těchto nádob na Slezsku. Poněvadž tato skupina nádob nemá přesnou obdobu v teritoriálně blízkých oblastech jihozápadního Velkopolska (sr. Hilczerówna 1967, 86 n; Hilczer-Kurnatowska, Kara 1994, 124 n) dostávaly se sem zřejmě ze vzdálenějších oblastí severního Velkopolska a Západního Pomoří v době, kdy o Slezsko začaly projevovat organizační zájem piastovské státy. Podle současných periodizačních určení pro Velkopolsko příliv nádob by připadala fáze D (Hilczerówna 1967, 123 n; Dzieduszycki 1990).

Z hlediska technicko-technologických a stylistických vlastností silněji profilované nádoby s bohatší výzdobou navazují na velmi rozšířený v IX. a X. stol. v nížině Západ-

slovanská, proud hrnčičství reprezentovaného formami mnoha lokálních variant např. v Meklenbursku jako Menkendorf, v západním a středním Pomoří jako typ Szczecin a „rodzina typów D“, zatímco v jižním Velkopolsku a na Kujavech jako nádoby obtáčené v horní části (viz Schuldt 1956, 9 n; 1964, Abb. 15, 16; 1981; Łosiński 1972, 41 n; Dzieduszycki 1982, 35 n, tabl. IX:1, II; Łosiński, Rogosz 1983, 205 n; 1985, 191 n; sr. také Gruppe K – Kempke 1984, 61 n; Tornow, Form C – Hermann 1966, 69 n; Utzer Gruppe – Brachmann 1978, 27n). Výroba a použití zmíněných nádob zasahuje starší fázi raného středověku a přetrvává do X./XI. stol., výrazně zaniká na počátku XI. stol., což potvrzují nálezy pokladů mincí (Knorr 1937, 7; Stoll 1985, katalog – Nr. 5, Taf. II:9a) a stratigrafická určení (Dymaczewska 1970, obr. 26, 27; Leciejewicz a kol. 1972; Łosiński 1972, 88–89; viz. tabulka III na s. 74–75; Donat 1982, 271 n., Abb. 12; Cnotliwy, Łosiński 1983, obr. 205; Kempke 1984, 61–66, Taf. 57, 1; 1988, 97 n, Tab. 1; sr. Schuldt 1981, 39).

Vzhledem k pozorovaným rozdílům, jak v technologii výroby tak i morfologii a výzdobě, nemůžeme vyloučit, že zmíněné nádoby se dostaly do Vratislavy z různého prostředí. Silně profilované a bohatě zdobené formy mají své ekvivalenty v souborech keramiky v Meklenbursku a v Západním Pomoří a v pohraničí pomořsko-velkopolském (Schuldt 1956, 11 n; Abb. 8–10; 1964, Abb. 14; 1967, 22–23, Taf. 6–8; Unverzagt, Schuldt 1963, 85 n, Taf. 11; Leciejewicz 1961, obr. 53:13, 14; 57:11; 60:1 aj.; Dymaczewska 1970, obr. 15:3, 8, 9 aj.; Łosiński 1972, 42, obr. 6: e–g, m; Łosiński, Rogosz 1983, obr. 178–179; Hiloczer-Kurnatowska, Kara 1994, 124 n). Formy bez ornamentu nebo skrovně zdobené s mírně rozvinutým profilem nad lomem výdutě vystupují sice ve zmíněných oblastech, jsou však také jednou z nejtypičtějších součástí souboru keramiky v severním Velkopolsku (např. Poznań – Przewoźna 1959, tab. I:18, 22 n; Wiślański 1960, tab. III:12 n; Niesiołowska, Perzyńska, Żak 1960, obr. 6:4, 5 n; Malinowska 1961, obr. 1a; 2a n; Dymaczewski 1961, tab. III:1, 2, 7, 14 n; Dzieciolowski 1974, tab. I; II n; Klecko – Hensel 1948, tab. XLIX: 5, 6; LI:3; LII:2, 8; LIII:5; Bnin – Pałubicka 1975, tab. X:1, 13; XV:7 n; Ostrów Lednicki – Łastowiecki 1989, obr. 13, 14; Łekno – Wyrwa 1984, obr. 20:1, 5).

Pravděpodobnost, že se do Vratislavi mohly dostat zmíněné nádoby bezprostředně ze Západního Pomoří dokládá příklad nádoby z lokality 4, ve Volině, její stylistika a technika provedení navazuje úzce na výrobky z Vratislavi 2. pol. X. a počátku XI. stol. (Białecka 1961, 321, tabl. XXV:3; sr. Cnotliwy, Łosiński, Wojtasik 1986, 79, obr. 11–13).

Příliv keramiky z oblasti Meklenburska nebo Západního Pomoří dokládají také dvě naleziště plně obtáčených forem typ Bobzin – „rodzina typów M“ (Schuldt 1956, 30 n; 1964, Abb. 40–43; Łosiński, Rogosz 1983; 219 n, obr. 195; 1985, 199? Abb. 12; Łosiński 1986, 490–491 – tam další lit.). První byla nalezena v domě z úrovně 2. pol. XI. stol. (w-wa C/1, bud. 5, a také několik střepů z w-wy B/9 – mimo zástavbu – Kaźmierczyk 1993, 101–102, 115). Patří k nepřliš četné skupině nádob s uchem (obr. 5:1). Byla vyrobena na podsýpce z popele, keramická hmota obsahovala velké množství ostřiva, zrno velikosti 1–2 mm. V horní části výdutě se zachovaly stopy po modelování hnětením. Nádoba má bohatou výzdobu, příznačnou pro mnoho nádob typu Bobzin. Druhý exemplář nádoby typu Bobzin byl nalezen na úrovni B/2 z konce XII. stol. (obr. 5:2). Je to tedy poměrně pozdní kus, většina nádob této taxonomické jednotky je totiž datována v 2. pol. X. a XI. stol. (Schuldt 1956, 34–35; Łosiński 1986, 491). Zmíněná nádoba však prokazuje mnoho vlastností příznačných pro meklenburskou a západopomořskou keramiku, obzvláště typ Bobzin. Zajímavá je nezdobená část poblíž okraje, tato vlastnost je pokládána za tradiční, její původ vyplývá ze starších forem typu Fresendorf (Schuldt 1956, 31; Łosiński 1986, 490; sr. Łosiński 1991, 134–137). Okraj nádoby je profilovaný a tvoří tak vhodnou podpěru pro poklici. Mnohokrát již bylo potvrzeno používání nádob typu Bobzin s poklicemi. Takové soupravy plnily mj. úlohu schránek pokladů, např. stříbrný poklad z Quilitz Krs. Wolgast (Schuldt 1956, 35, obr. 46: d; Stoll 1985, katalog Nr 15, Taf. III: 15 a, b). Součástí bohaté výzdoby jsou vodorovné pásy šikmých vpichů a nářezů, hluboce ryté vodorovné žlábků působící dojmem plastického zpracování povrchu, (tak zv. Gurtriefen – Schuldt 1956, 31 n;

Łosiński, Rogosz 1983, 220). Všechny tyto vlastnosti zmíněné nádoby by svědčily o tom, že se jedná o „klasický“ případ formy typu Bobzin a současně úsudek, že poměrně pozdní datování je důsledkem dlouhodobého používání. Tyto dvě nádoby jsou dosud jediné ukázkou typu Bobzin známé z Vratislavi a jižního Polska vůbec.

Výše uvedený druhý soubor keramiky představuje severní hrnčářské proudy. Zmíněné nálezy zdaleka nevyčerpávají všechny nálezy ze severu. Kromě výrobků příznačných pro pobaltské Slovanstvo, vyskytují se výrobky z bližších velkopolských dílen nebo slezskovelkopolského pohraničí (Rzeźnik 1993, 128 n) a možná i výrobky mimoslovanšského původu.

Srovnáme-li „importy“ vyříděné během analýzy keramických pramenů z III. výkopu na Tumském Ostrově s výběrem a původem dosavadních nalezišť toho druhu, z oblasti raně středověké Vratislavi, dojdeme k závěru:

1. Na rozdíl od souboru cizí keramiky nalezené na levém břehu Vratislavi a Ołbině, sbírka keramických „importů“ z III. výkopu na Tumském Ostrově představuje dvě kulturní prostředí. Část nádob pochází ze severních, rozvojových proudů hrnčářství, příznačného pro pobaltské Slovanstvo a Velkopolsko. Zbytek pochází z jižních dílen typických pro českou kotlinu především však Prahu a širší oblast Čech a Moravy.

2. Keramika severního původu je dosud zaznamenána pouze na území hradního komplexu na Tumském Ostrově. Při čemž většina dosavadních nálezů pochází z nižších sídlištních vrstev z konce X. a 1. pol. XI. století. Tyto nálezy reprezentují starší tradici, příznačnou pro hrnčářskou výrobu plemenného období.

3. Keramika jižního původu vyskytuje se ve všech částech raně středověké Vratislavi: na Tumském Ostrově, osadách levého břehu a Ołbina (sr. Kaźmierczyk 1970, 299–300, 306–318; Piekalski 1991, 101, 109). Největší počet kolem 53 jižních nádob pochází z levého břehu, na Tumském Ostrově jsou daleko méně četné (méně než dvacet) a v Ołbinie nalezeny 4 kusy. Jisté rozdíly můžeme zaznamenat také vzhledem k výběru a původu jižních nádob známých z jednotlivých částí Vratislavi. Ve sbírce nádob z levého břehu a Ołbina se soubor jižních nádob skládá z lahví a grafitových nádob. Na Tumském Ostrově kromě lahví a grafitových nádob se vyskytují také nádoby z Prahy. Při srovnání grafitových nádob je zřejmé, že se neshodují s těmi, jež byly objeveny na Tumském Ostrově. Nálezy z levého břehu Vratislavi zahrnují pouze esovité hrnky, kónické a soudkovité hrnky, zatímco z Tumského Ostrova jsou známy také přinejmenším dvě zásobnice (Kaźmierczyk, Kramarek, Lasota 1976, 182, obr. 5:c; 1980, obr. 61:1).

4. Budeme-li rozvažovat všechny keramické importy z hlediska chronologického, můžeme zaznamenat, že v 2. pol. X.–1. pol. XI. stol. dostávaly se do Vratislavi především nádoby pomořsko-velkopolské a české. Výskyt českých nádob ve Vratislavi je shodný s dobou, kdy se na Slezsku objevují české mince, podle analýzy pokladů jde o první polovinu XI. stol. (Możdzioch 1990, 150; 1991, 168 n, obr. 9:b). Máme z této doby doloženy jen nepatrné stopy grafitových nádob. V analyzovaném souboru z III. výkopu na Tumském Ostrově z vrstvení před polovinou XI. stol. známe jen jeden střep okrajové části grafitové nádoby, tvar výlevky byl velice rozšířen v jižní oblasti v IX. a X. stol. Je možné, že příliv grafitových nádob do Vratislavi zesílil teprve v polovině XI. stol. Svědčit o tom může utváření okrajů velké série grafitových nádob z levého břehu Vratislavi, většinou jsou projevem zralých, přinejmenším z XI. stol., stylistických vlastností (sr. Kaźmierczyk 1970, 317, obr. 86). Je třeba si však uvědomit, že pokud koncepce, jež připisuje grafickým nádobám v oblasti Slezska zvláštní funkci, je správná (Lodowski 1966, 130; 1979, 102 n.; Kaźmierczyk 1970, 313 n; sr. také Dzieduszycki 1979, 89 n), větší frekvence výrobků toho druhu může být omezena jen na část aglomerace hospodářského zázemí celého střediska. Od XI. stol. je soubor keramických „importů“ ve Vratislavi obohacen o láhve a plně obtáčené nádoby ze Západního Pomohí.

5. O směru keramických přílivů „importů“ nepochybně rozhodovala síť obchodních cest. Můžeme tedy ze souboru importů nalezených ve Vratislavi usuzovat, že významnou

roli sehrála cesta ze severu na jih. Byla to zajisté oderská obchodní cesta, jež spojovala Vratislav s Moravou (viz Dzieduszycki 1979, 92–93, sr. obr. 7) a Západním Pomořím jak i Čechy – Velkopolsko přes Kladskou Kotlinu, Němčí a Vratislav. O tom, že se jedná o tradici starou deset století, svědčí roztroušené podklady, nálezy vah a závaží (Wachowski 1981, 182 n). Z druhé strany výměna závisela na příznivé politické situaci. V této souvislosti můžeme zdůraznit, že příliv keramiky pomořsko-velkopolské, starší tradice, cizí místní hrnčířské výrobě souvisí s dobou, kdy o Vratislav a Slezsko začínají projevovat politické zájmy piastovské státy. Nedá se proto vyloučit, že na přelomu tisíciletí došlo k přílivu nové skupiny obyvatelstva. Tyto problémy však vyžadují celé řady zvláštních, podrobných studií a korelace, touto cestou získaných výsledků.

Poznámky

- * Tento příspěvek věnuji památce prof. dr. hab. Józefa Kaźmierczyka.
- ** Autor chce v tomto místě srdečně poděkovat za poskytnutou pomoc českým a polským konsultantům: doc. PhDr. J. Slámovi, PhDr. L. Hrdličkovi, PhDr. P. Medunovi, PhDr. I. Pavlů, prof. dr. hab. Z. Kurnatowskiej, prof. dr. hab. W. Łosińskiemu.
- 1 Z nádob severního původu je na Slezsku známa kamenná nádoba nalezená v Opoli – viz Leciejewicz 1962, ryc. 59; Moździoch 1990, 144.
- 2 K výjimkám patří nádoba provedená „podle vzoru grafitových nádob“, tloušťka okraje je 2,9 cm – viz Kaźmierczyk 1970, 310 n.

Seznam zkratk

- AR – „Archeologické rozhledy“, Praha.
- PA – „Památky archeologické“, Praha.
- PWS – Poznań we wczesnym średniowieczu, t. 1–4, 1959–74, Wrocław.
- Sil. Ant. – „Silesia Antiqua“, Wrocław.

Literatura

- BARTOŠKOVÁ, A., 1992: Archeologický výzkum budečského předhradí v poloze Na kašně, AR 44, 431–452.
- BIAŁECKA, F., 1961: Ceramika ze stanowiska 4 w Wolinie, „Materiały Zachodniopomorskie“ 7, 293–370.
- BORKOVSKÝ, L., 1965: Levý Hradec, nejstarší sídlo Přemyslovců, Praha.
- BRACHMANN, H., 1978: Slawische Stämme an Elbe und Saale, Berlin.
- ČIHÁKOVÁ, J., 1984: Pražská keramika 11.–13. století in: H. Ječny, J. Čiháková, S. Kršáková, H. Olmerová, D. Stehlíková, L. Špaček, Praha v raném středověku, „Archaeologica Pragensia“ 5/2, 257–262.
- CNOTLIWY, E., ŁOSIŃSKI, W., 1983: Chronologia absolutna in: Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe, Wrocław, 230–244.
- CNOTLIWY, E., ŁOSIŃSKI, W., WOJTASIK, J., 1986: Rozwój przestrzenny wczesnośredniowiecznego Wolina w świetle analizy porównawczej struktur zespołów ceramicznych in: Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim, Warszawa, 62–117.
- DONAT, P., 1982: Zur Gliederung der altslawischen Keramik im westlichen Mecklenburg (nach den Ergebnissen der Grabung am Burgwall Mecklenburg), „Zeitschrift für Archäologie“ 16, 253–274.
- DYMACZEWSKA, U., 1970: Ceramika wczesnośredniowieczna z Santoka pow. Gorzów Wlkp., „Slavia Antiqua“ 16 (1969), 145–241.
- DYMACZEWSKI, A., 1961: Badania w ogrodzie przy ul. Wieżowej 2–4 w Poznaniu w latach 1950–1953 in: PWS 3, 139–228.
- DZIEDUSZYCKI, W., 1979: Wczesnośredniowieczne importy ceramiczne z Kruszwicy, „Slavia Antiqua“ 25 (1978), 63–97.
- DZIEDUSZYCKI, W., 1982: Wczesnomiejska ceramika kruszwicy w okresie od 2 połowy X w. po połowę XIV w., Wrocław.
- DZIEDUSZYCKI, W., 1990: Podstawy periodyzacji okresu wczesnośredniowiecznego w Wielkopolsce in: Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce, red. Z. Kurnatowska, Poznań, 155–159.
- DZIĘCIOŁOWSKI, E., 1974: Badania archeologiczne na stanowisku 2 przy ul. Wieżowej na Ostrowie Tumskim w Poznaniu w 1961 r. in: PWS 4, Poznań, 161–192.

- GEDIGA, B., 1968: Wyniki badań na Ostrówku w Opolu w latach 1964 i 1965, „Sprawozdania Archeologiczne” 19, 264–294.
- HENSEL, W., 1948: Gród wczesnodziejowy w Klecku w pow. gnieźnieńskim, „Wiadomości Archeologiczne” 16 (1939), 265–303.
- HERRMANN, J., 1966: Tornow und Vorberg. Ein Beitrag zur Frühgeschichte der Lausitz, Berlin.
- HILCZERÓWNA, Z., 1967: Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI wieku, Wrocław.
- HILCZER-KURNATOWSKA, Z., KARA, M., 1994: Die Keramik vom 9. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Großpolen in: Slawische Keramik im Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, Hrsg. Č. Staňa, Brno, 121–141.
- HRDLIČKA, L., 1982: Využití výkopů pro inženýrské sítě jako pramene poznání původního reliéfu a jeho proměn v historickém jádru města, ASR 39, 599–621.
- JAMKA, R., 1947: Dotychczasowe wyniki badań wykopaliskowych na staropolskiej osadzie we Wrocławiu, „Komunikat Instytutu Śląskiego”, seria V, nr 24, 1946/47.
- JUSTOVÁ, J., 1992: Hradištní keramika z Libice nad Cidlinou, „Sborník Západočeského muzea v Plzni”, Historie 8, 142–155.
- KAŹMIERCZYK, J., 1964: Z badań wczesnośredniowiecznej Legnicy w 1962 roku, „Sprawozdania Archeologiczne” 16, 267–273.
- KAŹMIERCZYK, J., 1970: Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu, cz. 2, Wrocław.
- KAŹMIERCZYK, J., 1991: Ku początkom Wrocławia. Cz. 1. Warsz budowlany i kultura mieszkalna Ostrowa Tumskiego od X do połowy XI wieku, Wrocław.
- KAŹMIERCZYK, J., 1993: Ku początkom Wrocławia. Cz. 2. Warsztat budowlany i kultura mieszkalna Ostrowa Tumskiego od połowy XI do połowy XIII wieku, Wrocław.
- KAŹMIERCZYK, J., KRAMAREK, J., LASOCA, C., 1974: Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1972 roku, Sil. Ant. 16, 241–277.
- KAŹMIERCZYK, J., KRAMAREK, J., LASOTA, C., 1976: Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1974 roku, Sil. Ant. 18, 177–225.
- KAŹMIERCZYK, J., KRAMAREK, J., LASOTA, C., 1980: Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1978 roku, Sil. Ant. 22, 71–158.
- KAŹMIERCZYK, J., PODWIŃSKA, Z., 1964: Wyniki badań północno – zachodniej części rejonu Trzebnicy przeprowadzonych w 1963 r., „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 12, nr. 3, 463–477.
- KEMPKE, T., 1984: Starigrad/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien. II. Die Keramik des 8.–12. Jahrhunderts, Neumünster.
- KEMPKE, T., 1988: Zur Chronologie der Keramik von Starigrad/Oldenburg, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission” 69, 87–102.
- KNORR, H. A., 1937: Die slawische Keramik zwischen Elbe und Oder, Leipzig.
- KURTZ, H., 1936: Slawische Bodenfunde in Schlesien, Breslau.
- LASOTA, C., 1980: Legnica we wczesnym średniowieczu, Wrocław (nepublikovaná disertační práce).
- LECIEJEWICZ, L., 1961: Ujście we wczesnym średniowieczu, Wrocław.
- LECIEJEWICZ, L., 1962: Początki nadmorskich miast na Pomorzu Zachodnim, Wrocław.
- LECIEJEWICZ, L., RULEWICZ, M., WESOŁOWSKI, S., WIESZOROWSKI, T., 1972: La ville de Szczecin des IX–XIII siècles, Wrocław.
- LODOWSKI, J., 1966: Uwagi o wczesnośredniowiecznej ceramice grafitowej z terenu Śląska, Sil. Ant. 8, 110–132.
- LODOWSKI, J., 1972: Sądowel we wczesnym średniowieczu, Wrocław.
- LODOWSKI, J., 1979: Zagadnienie wczesnośredniowiecznej grafitowej w Polsce w świetle materiałów z Opola-Ostrówka, in: Kształtowanie się kultury wczesnopolskiej na Opolszczyźnie, Opole, 92–104.
- ŁASTOWIECKI, M., 1989: Stratygrafia i chronologia Ostrowa Lednickiego, „Studia Lednickie” 1, 17–70.
- ŁOSIŃSKI, W., 1972: Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu dolnej Parsęty (VII–X/XI w.), Wrocław.
- ŁOSIŃSKI, W., 1986: Bobzin in: Słownik Starożytności Słowiańskich 7, cz. 2, Wrocław, 490–491.
- ŁOSIŃSKI, W., 1991: Fresendorf in: Słownik Starożytności Słowiańskich 8, cz. 1, Wrocław, 134–137.
- ŁOSIŃSKI, W., ROGOSZ, R., 1983: Zasady klasyfikacji i schemat taksonomiczny ceramiki in: Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe, Wrocław, 202–226.
- ŁOSIŃSKI, W., ROGOSZ, R., 1985: Die Periodisierung der frühmittelalterlichen Keramik aus Szczecin, „Przegąd Archeologiczny” 32, 187–207.
- MALINOWSKA, M., 1961: Badania na stanowisku Ostrów Tumski 17 w Poznaniu w latach 1953–1954 in: PWS 3, 7–95.
- MOŹDZIOCH, S., 1990: Organizacja gospodarcza państwa wczesnopiastowskiego na Śląsku, Wrocław.
- MOŹDZIOCH, S., 1991: Konsekwencje gospodarcze przyłączenia Śląska do Państwa Piastów, in: Od plemienia do państwa, red. L. Leciejewicz, Wrocław, 153–179.
- NASZ, A., 1947: Wyniki polskich badań archeologicznych na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu, „Zeszyty Wrocławskie”, R. 1, 2, 126–127.
- NIESIOŁOWSKA, A., PERZYŃSKA, M., ŻAK, J., 1960: Badania na posesji Ostrów Tumski 13 w latach 1959–1953 in: PWS 2, 67–219.

- PAŁUBICKA, A., 1975: Grodzisko wkłesłe w Bninie, pow. śremski, in: *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko wkłesłe, Poznań*, 11–184.
- PAVLŮ, I., 1971: Pražská keramika dvanáctého a třináctého století, „*Praehistorica*“ 4, Praha.
- PIEKALSKI, J., 1991: Wrocław średniowieczny. Studium kompleksu osadniczego na Olbinie w VII–XIII w., Wrocław.
- PRZEWOŻNA, K., 1959: Badania wykopaliskowe w Katedrze poznańskiej w 1946 r. in: *PWS* 1, 59–79.
- RZEŃNIK, P., 1993: Ceramika naczygniowa z Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu w X–XI w., Wrocław (niepublikovaná disertační práce).
- SCHULDT, E., 1956: Die slawische Keramik in Mecklenburg, Berlin.
- SCHULDT, E., 1964: Slawische Töpferei in Mecklenburg, Schwerin.
- SCHULDT, E., 1967: Die slawischen Burgen von Neu-Nieköhr / Walkendorf Kreis Teterow, Schwerin.
- SCHULDT, E., 1981: Groß Raden. Die Keramik einer slawischen Siedlung des 9./10. Jahrhunderts, Berlin.
- SLÁMA, J., 1963: K česko-polským stykům v 10. a 11. století, „*Vznik a počátky Slovanů*“ 4, 221–269.
- SLÁMA, J., 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter, I. Katalog der Grabfunde, Praha.
- ŠOLLE, M., 1979: Pšovská keramika a její vztahy k hrněřskému okruhu kouřimskému, *AR* 31, 498–529.
- STOLL, H.-J., 1985: Die Münzschatzgefäße auf dem Gebiet der DDR von den Anfängen bis zum Jahre 1700, Weimar.
- TOMKOVÁ, K. et alii, 1994: Zum gegenwärtigen Stand des Studiums der frühmittelalterlichen Keramik in Mittelböhmen in: *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert*, Hrsg. Č. Staňa, Brno, 165–181.
- UNVERZAGT, W., SCHULDT, E., 1963: Teterow. Ein slawischer Burgwall in Mecklenburg, Berlin.
- VÁNA, Z., 1956: Lahovitě tvary v západoslovanské keramice, *PA* 47, 105–150.
- VÁNA, Z., 1958: Mísy v západoslovanské keramice, *PA* 49, 185–247.
- VÁNA, Z., KABÁT, J., 1971: Libušín, *PA* 62, 179–314.
- WACHOWSKI, K., 1981: Ziemie polskie a Wielkie Morawy. Studium archeologiczne kontaktów w zakresie kultury materialnej, „*Przegląd Archeologiczny*“ 29, 151–197.
- WIŚLAŃSKI, T., 1960: Badania wykopaliskowe w Poznaniu na posesji Ostrów Tumski 11 w roku 1948 in: *PWS* 2, 7–65.
- WYRWA, A. M., 1984: Klasztor pod wezwaniem N. M. P. i św. Piotra w Łeknie, gm. Wagrowiecz wój. piłskie. Rys historyczny i komunikat z badań archeologicznych (stanowisko nr 3 w Łeknie) in: *Przewodnik do wystawy obrazującej efekty badań archeologicznych w Łeknie, gm. Wagrowiecz, wój. piłskie w latach 1982–1983*, Poznań, 23–36.
- ŻAK, J., 1962: Z teorii „importu“ wczesnofeudalnego, „*Archeologia Polski*“ 7, 135–140.

Zusammenfassung

Zur Erforschung des Keramikimports in der frühmittelalterlichen Stadt Vratislav (Breslau)

Der Beitrag beschäftigt sich mit der Keramik aus dem Burgkomplex auf der Tumski-Insel. Die Ergebnisse der Keramikforschung hat der Verfasser folgenderweise zusammengefaßt:

1. Die Importkeramik stellt zwei Kulturmilieu vor. Ein Teil dieser Keramik stammt vom Norden (Menkendorfer Typ, Bobziner Typ), ein anderen Teil von Süden, besonders von Böhmen und teilweise auch von Mähren.

2. Die Keramik des nördlichen Ursprungs stammt aus den niedrigeren Siedlungsschichten, die in das 10. und in die erste Hälfte des 11. Jhs. datiert sind. Diese Keramikfunde zeigen auf die ältere Tradition der slawischen Keramik.

3. Die Keramik des südlichen Ursprungs befindet sich in allen frühmittelalterlichen Siedlungen auf dem Gebiet von Vratislav. Die größte Zahl der Gefäße stammt aus dem linken Ufer (insgesamt 53 Gefäße). Charakteristisches Gefäß in dieser Gruppe ist die Flasche und die Graphitkeramik. Von einigen Gefäßen hat der Verfasser die Vermutung geäußert, daß sie von Prag stammen. Mit zwei Exemplaren sind auch die Vorratsgefäße vertreten.

4. Aus der chronologischen Sicht zeigt sich, daß für die zweite Hälfte des 10. und die erste Hälfte des 11. Jhs. kamen die Gefäße von Pommern, Großpolen und Böhmen. Die Erscheinung der Gefäße von Böhmen ist im Einklang mit der Zeit, wann die böhmischen Münzen in Schlesien auftauchen.

5. Eine wichtige Rolle für die Verbreitung der Importkeramik spielten die Handelswege. Besonders wichtig war der von Norden nach Süden, der sogn. Oder-Handelsweg, der Vratislav mit Mähren und Westpommern und ebenso mit Böhmen und Großpolen verbunden hat. Neben der Keramik beweisen diese Verbindungen auch die Münzfunde an den erwähnten Trassen.

Abbildungen:

1. Wrocław – Tumski Insel, Kanonia-Gasse, Grabung III J. Kazmierczyk. Typische Keramikfunde für die pfemyslidische Zeit in Prag. 1 – Schicht E/2, Haus Nr. 5; 2 – Schicht C/2, Haus Nr. 1; 3 – Schicht E/4, Haus Nr. 3 + Siedlungsschicht D; 4 – vom gemischten Keramikfund; 5 – Schicht E/4. Haus Nr. 3.

2. Die Flaschen von Schlesien. 1 – Legnica-Schloß (nach Lasota); 2 – Opole-Ostrówiek, Schicht E 5, ar 342 (nach Gediga); 3 – Wrocław-Tumski Insel, Kanonia-Gasse, Grabung III J. Kazmierczyk, Schicht C/3, Haus Nr. 3.
3. Wrocław – Tumski Insel, Kanonia-Gasse. Keramikfunde des nördlichen (Pommern-Nordgroßpolen) Ursprungs. 1, 4 – Siedlungsschicht F/1; 2 – Schicht F/1. Haus Nr. 1; 3 – Schicht E/3, Haus Nr. 5.
4. Beispiele der Gefäße aus dem Pommern-Nordgroßpolens Gebiet. 1, 3 – Czeladz Wielka; 2 – Wszemirów; 4–9: Wrocław – Tumski Insel, Kanonia-Gasse.
5. Wrocław – Tumski Insel. Kanonia-Gasse, Grabung III. Gefäße des Pommernmecklenburgischer Typ Bobzin; 1 – Schicht C/1, Haus 5 + Siedlungsschicht B/9; 2 – Siedlungsschicht B/2.